

E. VAN DER HOEVEN

Vaste grond voor D'66 in de samenleving

Om van maatschappelijk beweging te worden tot politieke partij is een zekere consolidatie onontbeerlijk. Integratie in de machtsstructuur is een noodzakelijk streven voor een politieke partij die wil blijven. Kritische steun aan de ons na staande belangenorganisaties is daarbij één van de belangrijkste hulpmiddelen.

In tegenstelling tot de drie grootste partijen mist D'66 de band met maatschappelijke belangengroepen. Binnen de partij is daarover altijd tamelijk zonnig, zelfs stralend gedaan: D'66 zou niet onderworpen zijn aan de verlamdende werking van zo'n band, zoals de PVDa ondervindt van de FNV, en daarom zouden wij steeds weer met frisse ideeën kunnen komen. Over de grenzen van belangengroepen heen zouden wij zo steeds opnieuw de verlichte kiezer, die verondersteld wordt zijn buik vol te hebben van het belangengedram, kunnen aanspreken.

Tot zover de theorie. De electorale consequenties ervan hebben we wél geweten! Toen de aanpak van D'66, eenmaal in een kabinet verzeild, minder fris oogde dan was voorgespiegeld, bleek er geen maatschappelijk fundament te zijn waarop de partij kon terugvallen. De verlichte kiezers keerden zich teleurgesteld af, zowel doordat in campagnes te hoge verwachtingen waren gewekt die niet waargemaakt konden worden, als door

een minder onbevangen aanpak van de regeringsverantwoordelijkheid dan mogelijk was geweest. Daarbij kwam de ontluistering van het imago van de lijsttrekker, die de pers bleek te hebben ingepalmd met eigen wapens, wat hem op de vijandschap van schrijvend en uitzendend Nederland kwam te staan. Kortom, de wereld keerde zich tegen D'66, en er bleek geen belangengroep die het voor ons wilde opnemen. Misschien zou een maatschappelijk draagvlak toch zin hebben?

Fantasie

De voordelen van de onthechting van maatschappelijke belangengroepen zijn bovendien illusoir. Was het nu nog zo, dat de partij werkelijk voordelen had getrokken uit het ontbreken van een band met deze groepen, dan had men nog kunnen betogen dat wij de vaste grond onder de voeten bewust hebben laten varen. Maar ik kan die voordelen niet ontwaren. Ze hadden kunnen bestaan uit fan-

tasierijke, of uit impopulaire standpunten – impopulair dan bij de baasjes van de belangenorganisaties. Met fantasie paait men de verlichte kiezer – evenals met standpunten die duidelijk het geheel, maar niet één van de vele deelbelangen dienen. Aan beide heeft het de partij in de laatste jaren ontbroken.

Laten we een voorbeeld nemen van een 'impopulair' standpunt – verlaging van het minimum jeugdloon. Ieder die enig contact heeft met het bedrijfsleven weet dat vele ondernemers wel meer jongeren in dienst zouden willen nemen, maar het niet kunnen vanwege de hoogte van het minimum jeugdloon, en de vrij geringe prestatie die daar, door hun gebrek aan ervaring, tegenover wordt gezet door de meeste jongeren. Uiteraard vindt men voor de verlaging van het minimum jeugdloon geen applaus bij de bonzen van de vakbeweging of de bonsjes van de jongerenorganisaties, maar een partij zonder binding aan een van die groepen zou zich over hun hoofden heen kunnen richten tot de vele jongeren die een baan prefereren boven een uitkering. Uiteraard zou de hoon van de pers op de koop toe genomen moeten worden. Ik constateer dat de moed om zulke paden te bewandelen de laatste tijd in de partij heeft ontbroken, waarmee één van de voordelen van de onthechting van belangengroepen is vervallen.

Is de partij de laatste tijd dan gekenmerkt door fantasie? Al evenmin. Ik bedoel de fantasie die het mogelijk maakt maatschappelijke problemen in een ruim verband te zien, en vanuit dat kader oplossingen te bedenken die vanuit de sectorale belangengroepen niet naar voren gebracht kunnen worden; ik bedoel de intellectuele creativiteit, die het mogelijk maakt dwarsverbanden te leggen die vanuit het denken in belangen niet worden gesignaleerd, zodat gedacht kan worden in het opheffen van belemmeringen in plaats van het stellen van nieuwe regels. Zo'n intellectuele creativiteit zou het waarmerk van d'66 moeten zijn. Ont-

breekt die, dan heeft de partij geen bestaansrecht, dan zijn wij werkelijk een CDA zonder C.

Wie het angstig en fantasieloos opereren van de partij met regeringsverantwoordelijkheid heeft gadeslagen, moet erkennen dat wij daar dicht in de buurt zijn gekomen. Waar zijn de staatkundige hervormingen die de partij voorstaat? Waar een verfrissende kijk op het onderwijs naast het nivelleringsgedram van Van Kemenade? Waar een welzijnsfilosofie die ook maar enigszins vergelijkbaar is met de beschouwingen van Van der Louw bij de verdediging van zijn begroting? Waar is zelfs maar de onderbouwing van onze standpunten op die gebieden die we als het waarmerk van de partij zien: energie, milieu, vrijheid van de burger? Toegegeven, somberheid is niet helemaal troef. Er zijn verfrissende ideeën naar voren gebracht over het informatiebeleid, het mediabeleid, het innovatiebeleid, om maar wat te noemen. Maar het saldo moet ons toch te denken geven. Hébben wij wel voordelen behaald uit ons gebrek aan binding met belangengroepen?

Er zijn vele factoren die meewerken aan deze verbazingwekkende fantasieloosheid van de partij; zonder te willen suggereren dat deze factor steeds een belangrijke rol heeft gespeeld, wil ik er één noemen: de ambtelijke binding van veel van de actieve leden van de partij. Ambtelijke bindingen kunnen op de fantasie eenzelfde uitwerking hebben als bindingen aan belangengroepen; ze zijn alleen minder openbaar en daardoor voor velen minder zichtbaar. Het denken in vele partijorganen, bijvoorbeeld veel SWB-werkgroepen, wordt bepaald door ambtelijke agenda's, door de veelheid van toegewijde ambtenaren en andere beleidsbepalers. Voor hen is het vaak moeilijk zich te ontworstelen aan de vragen van alledag, die met name via het betreffende kamerlid tot hen komen, en de intellectuele creativiteit te ontplooien die het waarmerk van de partij zou zijn. Deskundig is de partij daardoor zeker, maar niet altijd fantasierijk.

Nogmaals: hebben wij wel de mogelijkheden gegrepen, die onthechting van maatschappelijke belangengroepen ons bood?

Machtsvorming

Om redenen van machtsvorming is een lossere of vastere band van een grote politieke partij met maatschappelijke belangengroepen vrijwel onmisbaar. Het is algemeen bekend dat Nederland maar ten dele een parlementaire democratie is: besluitvorming vindt maar voor een betrekkelijk klein deel plaats in gekozen organen. Veel meer besluiten vallen in die gremia, die op 'evenwichtige wijze' zijn samengesteld uit vertegenwoordigers van... maatschappelijke belangengroepen – evenwichtig natuurlijk op basis van vroegere machtsvorming, niet op basis van een voor eens en altijd gegeven maatstaf.

In het veld van raden en commissies, waarover het hier gaat, is d'66 vaak opvallend afwezig. En we mogen veronderstellen dat van aanwezige d'66-leden of sympathisanten de binding met de partij vaak niet erg groot zal zijn, zodat zij betrekkelijk weinig met onze kamerleden ruggespraak zullen houden over op handen zijnde besluiten of adviezen. De d'66-invloed in dit 'maatschappelijke middenveld' tussen burger en Kamer wordt verder gereduceerd, doordat d'66ers er doorgaans geen zitting in hebben vanwege hun partijbinding, zodat zij door iemand van een andere politieke kleur kunnen worden opgevolgd. De parallel met de kleine partijen is duidelijk. Zonder een structurele vertegenwoordiging van d'66 in dit maatschappelijke middenveld blijft onze partij in beslissend opzicht klein: niet werkelijk geïntegreerd in de machtsstructuur, teveel afhankelijk van de macht van het getal in vertegenwoordigende organen, en daardoor ook kwetsbaar voor verkiezingsnederlagen.

Het argument van machtsvorming kan ook op

een andere manier, als korte politieke filosofie, worden weergegeven. We proberen dan te onderzoeken wat de relatie is tussen het algemeen belang dat door politieke partijen wordt gediend, en de deelbelangen die door belangenorganisaties worden behartigd. Politieke partijen hebben een visie op het belang van de samenleving als geheel, het algemeen belang. Maar dit is een wazige grootheid, niet bij voorbaat kenbaar, terwijl er wel vele deelbelangen concreet geformuleerd worden. Elke visie op het algemeen belang wordt dan ook pas concreet in de consequenties voor de deelbelangen. Bij elke partij zien we dan ook dat de visie op het algemeen belang wordt gekarakteriseerd door het denken vanuit één of meer deelbelangen.

De consequentie hiervan is dat er belangenorganisaties zijn waarmee zo'n partij een nauwe band heeft. Die band is er altijd, al is deze soms niet meer dan een gelijkgerichtheid; organisatorisch kan de band sterk zijn, of ook vrijwel afwezig. Partijen met sterke banden met een achterban van maatschappelijke belangengroepen zijn PVDa en CDA. Leidend belang bij de PVDa in de maatschappelijke opstelling is dat van de arbeiders en laagstbetaalden, wat leidt tot een bijzondere band met de FNV. Het CDA, dat zijn wortels heeft in de emancipatie van het christelijke volksdeel, heeft een identiteit die vrijwel samenvalt met die van de hele reeks christelijke organisaties in de samenleving, met name in onderwijs en gezondheidszorg. Naast deze beide partijen hebben ook zulke uiteenlopende politieke groeperingen als GPV en CPN nauwe banden met een achterban van maatschappelijke belangengroepen.

Relaties als deze zijn bij d'66 onderontwikkeld. Wanneer ik hier pleit voor het aanknopen van banden met bepaalde maatschappelijke organisaties, dan is dat niet bedoeld om onze identiteit als het ware aan hen uit te leveren. Een té nauwe band beperkt creativiteit en speelruimte van de partij en zou deze van behartiger van het alge-

meen belang doen verworden in behartiger van een aantal deelbelangen. Dat beschamende beeld biedt de politiek reeds teveel. Het gaat mij om een kritische relatie met maatschappelijke belangengroepen, maar toch: een relatie, die nu ontbreekt.

Immateriële belangen

Op dit punt aangekomen, is een goede omschrijving van de deelbelangen die door d'66 belangrijk worden gevonden, cruciaal. Deze zijn uit de geschiedenis van de partij af te lezen. Ik noem een aantal: milieubescherming, bescherming van de persoonlijke vrijheid, medezeggenschap, emancipatie (het is zaak hier de doorweekte stoplap *persoonlijke ontplooiing* te vermijden). Deze belangen kunnen worden samengevat onder de naam immateriële belangen, een term waarop kritiek bestaat (o.a. R. Hueting) maar die toch voldoende duidelijk maakt dat het hier in het algemeen gaat om belangen die niet primair door een beter gevulde portemonnee beter worden gediend.

Er zijn ook materiële belangen die door d'66 belangrijk worden gevonden, zoals consumentenbescherming (vaak ook met een immateriële component) en – waarom niet – de bescherming van de inkomenspositie van ons electoraat, het middenkader (zoals bijvoorbeeld bescherming tegen pensioenverlies bij verandering van baan). En er zijn afgeleide belangen, zoals de noodzaak van een rechtszekere deeltijdbaan, consequentie van het streven naar emancipatie en persoonlijke vrijheid.

Welke organisaties behartigen in de samenleving deze belangen? Voor de bescherming van het milieu komt de milieubeweging op, voor emancipatie de emancipatiebeweging en voor consumentenbelangen de Consumentenbod. Vóór bescherming van de rechten van het individu zijn organisaties als Coornhertliga, Comité voor de Rechtsstaat, Vereniging voor Vrijwillige Euthanasie. Voor bescherming van de inkomenspositie van het

middenkader komt een bond als Unie BLHP op, en voor een rechtszekere deeltijdbaan is in de meeste sectoren geen goede belangenbehartiger.

De relatie tussen onze partij en de betreffende belangenorganisaties is lang niet altijd goed. Daarvoor zijn – buiten een gebrek aan inspanning van onze kant – twee redenen aan te wijzen. In de eerste plaats bestaan de toppen van de organisaties in de immateriële hoek veelal niet uit d'66ers maar uit leden van PVDa, PPR, PSP en soms CPN. Daarom wordt d'66 door zulke organisaties vaak juist op afstand gehouden. In de milieubeweging, die ik goed ken, wordt in de top veelal anti-industrieel gedacht, wat leidt tot een andere maatschappelijke opstelling dan de onze en een corresponderend wantrouwen tegenover innovatiepartij d'66 als behartiger van het milieubelang. Soortgelijke verhoudingen bestaan wellicht op het gebied van emancipatie en rechtsbescherming.

Vrijheidslievend

Een tweede reden voor de afstand tussen belangenorganisaties op immaterieel gebied en d'66 is de vrijheidslievendheid die juist bij deze organisaties, evenals overigens in onze partij, bestaat. Men bindt zich niet graag. Zelfs leden van d'66 zullen daardoor vaak huiverig staan tegenover het vervullen van een brugfunctie tussen de partij en deze belangenorganisaties.

Het zou daardoor averrechts werken, wanneer d'66 zou gaan proberen een relatie als die tussen CDA en christelijk werkveld, of tussen PVDa en FNV na te streven – zo wij dit al zouden wensen. De speciale relatie zal er één op afstand moeten zijn – maar de relatie zal wel moeten bestaan. Bij Consumentenbond, Stichting Natuur en Milieu, Unie BLHP, zal men op den duur d'66 moeten gaan zien als het 'natuurlijke' orgaan dat hun signalen in de politiek oppikt, vanuit het gewicht dat wij aan de door hen verwoorde belangen toekennen.

Zo'n speciale relatie zal overigens nooit kunnen inhouden dat de standpunten van de betreffende organisatie onkritisch in de politiek worden overgenomen – ook daarom zal de relatie er één op afstand moeten zijn. Belangenorganisaties hebben nu eenmaal niet tot taak hun belang af te stemmen op de vele andere belangen die in de maatschappij spelen. De maatregelen die zij voorstaan, kunnen in de ogen van een hen nog zo goed gezinde politieke partij onaanvaardbaar zijn. De partij kan bijvoorbeeld menen dat op dit moment geen geld beschikbaar is voor het betreffende doel. Of – wat vaker voor zal komen – de partij kan menen dat de bestuurlijke middelen die de belangengroep aangeeft niet correct zijn vanwege precedentwerking, of vanwege een algemene bestuurlijke filosofie. Een veel voorkomend meningsverschil betreft de mate van centralisatie versus decentralisatie die bestuurlijk gewenst is. In abstracto menen de meeste D'66ers dat 'het bestuur bij de burgers moet komen', d.w.z. dat het laagste bestuursorgaan dat de betreffende klus nog kan klaren, het beste is. In de praktijk blijken velen op het door hen behartigde deelgebied een veel centralistischer filosofie voor te staan – zie daarvoor de bewijzen in de partijprogramma's. De reden daarvoor ligt voor de hand: in het hogere bestuursorgaan maken de deskundigen meer de dienst uit – en men vertrouwt meer op de lobbykracht van de sectordeskundigen, dan op het politieke gevecht in gemeenteraad of Provinciale Staten. Zo meent de milieubeweging dat natuur- en landschapsbescherming gecentraliseerd moet blijven, terwijl vanuit een bestuurlijke D'66-filosofie decentralisatie op zijn plaats is. Natuurlijk: de milieubeweging ziet met lede ogen de macht van de – veelal door CDA en dientengevolge door landbouwbelangen gedomineerde – provincies bij de natuur- en landschapsbescherming toenemen; maar vanuit D'66 dient dat de vraag geretouneerd te worden, of men meent natuur en landschap blijvend te kunnen be-

schermen tegen de gramschap van steeds weer voor het blok geplaatste boeren in.

Nogmaals: de relatie die dringend noodzakelijk is, zal van beide zijden een kritische moeten zijn. Bij voorbaat zullen meningsverschillen moeten worden ingecalculeerd, en wellicht zelfs harde strijd daarover. Wanneer de bestuurbaarheid van het land de bescherming van een bepaald belang niet meer mogelijk maakt, zal de partij soms beslissingen moeten nemen – zeker wanneer regeringsverantwoordelijkheid wordt gedragen – die hard aankomen bij een achterban van belangengroepen. Maar dit alles zal moeten worden gegrondvest op een wederzijds kritisch vertrouwen, dat zulke schokken kan opvangen.

De praktijk

Hoe organiseren we dat vertrouwen? Het gaat hier natuurlijk om een proces dat vele jaren in beslag zal nemen. Het minste dat we kunnen doen, is onnodige botsingen vermijden. Soms is het daarvoor nodig te plengen op het altaar van de symbolische kwesties. Wanneer een rijksweg onvermijdelijk is geworden, bijvoorbeeld door een politieke ruil, dienen uitspraken over rijen struiken, die alleen het wantrouwen voeden, achterwege te blijven; de betreffende bewindspersoon kan daarentegen juist aangeven dat hij de beslissing met pijn heeft genomen.

Een vertrouwensbasis kan echter alleen ontstaan op basis van geregeld overleg en waar mogelijk samenwerking. De hoofdrol daarbij is uiteraard weggelegd voor de Tweede Kamerfractie. Een gecoördineerd plan dient te worden opgesteld voor overleg tussen fractieleden en vertegenwoordigers van voor onze partij relevante belangenorganisaties; zoveel mogelijk wordt daar duidelijkheid betracht over wat de fractie van de belangengroep overneemt en wat niet. Ook andere politieke organen, zoals de Programmacommissie, kun-

nen hierin een rol spelen. Bij de voorbereiding van een programmacommissie, kunnen hierin een rol spelen. Bij de voorbereiding van een programma-hoofdstuk kan bijvoorbeeld om commentaar bij belangengroepen worden gevraagd op een concepttekst, waarbij dan opnieuw duidelijkheid moet bestaan over de punten waarop de partij afwijkt van de belangengroep, en de redenen waarom. Dezelfde handelwijze kan worden gevolgd bij de publikatie van SWB-nota's

Een belangrijke rol zullen ook de leden van de partij moeten spelen. De schaamte en de vrijblijvendheid die sommige leden lijkt te bevangen wanneer het over hun partij gaat, zal moeten worden afgeschud. Leden die een functie vervullen in het maatschappelijk middenveld zullen door de partij aangesproken moeten (kunnen) worden op de bemiddelde en signalerende rol die zij kunnen spelen. Het motiveren van de leden voor hun partijtijdmaatschap is daardoor een belangrijke factor in het plan.

In sommige gevallen bestaat er geen duidelijke belangenorganisatie die de door ons belangrijk gevonden veranderingen wil bewerkstelligen. In het

onderwijs, waar een belangrijk deel van de door d'66 toegejuichte deeltijdbanen tot stand kan komen, is er bijvoorbeeld géén organisatie die verbetering van de rechtspositie van de deeltijder bovenaan zijn verlanglijst heeft staan – al is er wat beweging merkbaar in het denken van de voltijders die de leiding geven aan de vakorganisaties. d'66 zou hier actief kunnen proberen belangenhartiging voor deeltijders te stimuleren: eerst door gesprekken te voeren met de leiding van de meest in aanmerking komende vakorganisaties, en als dit niet helpt, door pogingen een eigen vakorganisatie op te richten.

Tot slot

Door de recente maatschappelijke ontwikkelingen is in onze partij de nood aan de man gekomen. De redding is niet dichtbij, maar alleen in het afleggen van maatschappelijke bedeesdheid, in het doelbewust zoeken en bezetten van een plaats in de machtsstructuur van de samenleving.

juni 1982